

произойти. Задача обычного гражданина заключается в том, чтобы понять – какой смысл действительно кроется за высокопарными фразами? Спикер говорит то, что, как он считает, хотя бы от него услышать, мало считаясь с тем, как его слова сочетаются с реальностью. Именно двусмысленность придает толкам видимость, будто в них все решается. Если дискурс является средством конструирования социальной реальности, то в данном случае таким средством выступает пустая болтовня, замешанная на двусмысленности и любопытстве.

Отсюда вытекает методологическая проблема отбора высказываний для дискурс-анализа. По словам Сергея Пролеева, «...все события в Украине, начиная с Евромайдана, нужно воспринимать целостно. Дискурс «Революції Гідності» нельзя ограничивать только концептами и языковыми актами участников Евромайдана, такой же значимой является и лексика противников Евромайдана, и российских медиа, и западных участников (прямых и непосредственных) украинских событий. Лишь в этом случае получим полный порядок дискурса» [1, с.10].

В ситуации с конфликтом на Донбассе, нужно отметить, что негативное отношение к региону проектировалось в высказываниях украинских политиков задолго до событий «русской весны» 2014 года. Получается, что своей болтовней украинцы сами искусственно сформировали негативные характеристики региона, взращивали схизмогенез, культивировали образ врага, который вдруг стал реальностью. Не следует забывать, что своими эмоциональными высказываниями мы проецируем на будущее отношение к событиям прошлого и настоящего, тем самым пролонгируем конфликт. Представляется, что выйти из этой ситуации будет очень сложно, и без диалога тут не обойтись. Причем вести его надо не на уровне толков, а на уровне речи – осмысленной и целесообразной.

Литература

1. Пролеев С. Порядок дискурсу і смисл подій / С. Пролеев // Дискурс Революції Гідності: зміст, структура, методологія дослідження / Філософська думка. – 2016. – № 4. – С.6-10.
2. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. Пер. с нем. В.В. Бибихина. – М.: Академический проект, 2013. – 460 с.

УДК 355.01+930.1

ПРО МІСЦЕ ВІЙН У РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Р. О. Додонов

Війни та конфлікти є неодмінним супутником історії людства. Підраховано, що за останні п'ять з половиною тисячоліть людство пройшло через 15000 війн і збройних конфліктів, які забрали життя понад трьох мільярдів людей. Починаючи з 3600 року до н.е. і до наших днів лише 292 роки були мирними, що складає 5 % від цього хронологічного відрізка. Інші 95 % часу людство безперестанно воювало.

Гідне місце у світовій військовій історії посідає Росія. Навіть відмінності базових параметрів історичних модусів російської державності – Московії, Російської імперії, СРСР, пострадянської РФ – не перекреслюють загальної цивілізаційної матриці, в основі якої лежить не інтенсивний й іманентний розвиток, а екстенсивне територіальне розширення. Росія не може існувати в режимі національної держави. На відміну від європейських націй, які мали колоніальні імперії, Росія була імперією за своєю суттю задолго до того, як сформувалася російська нація. Але імперія вимагає експансії.

З 1055 по 1462 роки відбулося 245 зіткнень русичів з сусідами, 200 з яких випали на період з 1240 по 1462 роки (приблизно по одному на кожний рік). За відомостями російського генерала М. Сухотіна, протягом 525 років Росія воювала 305 років, тобто майже 2/3 свого існування. Можна сперечатися стосовно методики подібних підрахунків, але загального висновку це не змінить – воєн у російській історії було більш, ніж багато.

В офіційній історіографії прийнято стверджувати, що всі війни Росії мали суто оборонний характер. Придворні літописці за століття державної служби навчилися виправдовувати експансіоністську політику свого уряду. Завжди і всюди вони знаходили загрози, напади, порушення, провокації, що перетворювалися на *casus belli*. Джерело мілітаризму, за їхньою логікою, могло сформуватися де завгодно, але не в самій Росії, яка зображалася як миролюбна жертва зовнішньої агресії.

Подібні мотиви були притаманні не лише більш-менш віддаленому минулому. Вони живі й сьогодні. «Російській народ миролюбивий, – читаємо, наприклад, на сайті federacia.ru/encyclopaedia/war, – це знає кожний, хто хоч трохи знайомий з духовним обличчям російської людини. У цьому переконує й минуле нашого народу, яке не знало ані рицарства, ані ландскнехтів, ані кондотьєрів, які водили найманців на різноманітні пригоди. І все ж таки, не зважаючи на природне миролюбство, російському народу довелося воювати без кінця».

На жаль, з подібними висловлюваннями (щодо природного миролюбства) важко погодитися. Держава Російська не тільки давала відсіч зовнішнім загарбникам (цього ніхто не заперечує), але й сама поводитися досить агресивно, постійно збільшуючись через завоювання нових земель. Якщо б Росія лише оборонялася, то як пояснити збільшення площі її території з 430 тис. км² у 1460 році по 21,8 млн. км² наприкінці XIX століття? І це без Аляски (площа – 1,7 млн. км²), яка входила до складу імперії з 1744 по 1867 роки. Нескладні розрахунки доводять, що з 1460 по 1867 роки Росія щорічно збільшувалася на 56 тис. км². Для порівняння – таку площу займає сучасна Хорватія. Інакше кажучи, захопили і анексували Хорватію, наступного року – ще одну, потім – ще, і так протягом 407 років. Дійшло до того, що більше Російської імперії за всю світову історію була лише середньовічна Монгольська і Британська колоніальна імперія XIX ст. Росіяни пишаються, що їх держава займала 1/6 суходолу планети.

Чи може таке статися в умовах оборони?

Навіть якщо припустити, що деякі окремі народи увійшли до складу імперії за власною волею, то переважна більшість територій все ж таки приєднані внаслідок завоювань. Серед них слід згадати захоплення Казанського, Астраханського, Сибірського ханств, збройну боротьбу за узбережжя Балтики. Тривалий опір експансії чинили народи Кавказу, Центральної Азії, Далекої Півночі (якути і чукчі). Не все так однозначно з Прибалтикою, Белоруссю, Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією, Казахстаном, Бухарським і Хівинським еміратами, Польщею, Фінляндією, Тувою тощо.

«Російська розбудова імперії, – пише Роман Шпорлюк, – розгорталась у двох напрямках: по-перше, Москва, підкоривши Казань, розпочала завоювання Сходу; трохи пізніше, після приєднання Східної України й Києва, було розпочато похід на Захід. Схоже, що російський східний похід виявився успішнішим, попри високі релігійні й культурні бар'єри, які на заході, здавалося б, були значно нижчими. Безумовно, завоювання Росією Кавказу й Центральної Азії в XIX столітті були відкрито загарбницькими, колоніальними і мали те саме обґрунтування, що й європейські заморські завоювання, – наприклад окупація Францією Північної Африки» [1, с. 108]. Були в Росії й свої кондотьєри – «казакі», промисловики, різного роду авантюристи, завдяки яким росіяни швидко просувалися «встреч Солнцу» – в Сибір, на Далекий Схід, на Аляску. Інша справа, що після завоювання підкорені народи втрачали свою суб'єктність, розчинялися у «великому руському морі», й офіційну історію за них писали згадані придворні літописці. Вони абсолютизували значення «цивілізаційного

поштовху» для «недорозвинених народів», який начебто неодмінно слідував за приєднанням до імперії, і, навпаки, намагалися не помічати негативних явищ, що супроводжували цей процес (скорочення населення, культурну деградацію, економічний занепад).

За словами Альфреда Рібера, імперський історичний досвід Росії включав обов'язкову «боротьбу на двох рівнях за гегемонію над прикордонними землями» – з народами, якими імперія керувала, чи вважала, що керує, та з іншими імперіями [2, р. 86]. Проте широкого розголосу набували лише події другого, «міжімперського» рівня, і лише у випадках, коли вони доводили перевагу Росії. В результаті вітчизняній історії добре відомі випадки, коли Росія рятувала прикордонні народи від етноциду з боку, наприклад, Туреччини, Персії або Китаю, але ми майже нічого не знаємо про невдалі спроби територіального зростання імперії.

Хто щось чув про намагання приєднати до Росії Гавайські острови, частину Сомалі або створення на землях Маньчжурії так званої «Жовторосії»? За винятком професійних істориків, ніхто. Ці сюжети реальної історії залишилися поза увагою широкого загалу, оскільки не вписувалися у прогресистсько-месіанську логіку офіційної російської історіографії. Трохи більше пощастило «грецькому проекту» Катерини II (завоювання Константинополя, звільнення слов'ян на Балканах і створення підконтрольної Росії православної імперії на кшталт Візантійської) або Форту Росс в Каліфорнії.

Проте всі – відомі і невідомі – негативні спроби лише підкреслюють загальні експансіоністські настанови російської політики. Експансія є способом існування будь-якої імперії, і Росія у цьому плані не є винятком. Саме цією обставиною і пояснюється виняткова кількість війн в російській історії.

Література

1. Шпорлюк, Роман. Падіння царистської імперії й СРСР: російське питання та надмірне розширення імперії / Р. Шпорлюк // Дух і Літера. – К.: ФАКТ, 1997. – С.100-136.
2. Rieber, Alfred J. Struggle over the Borderlands // The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia Ed. by S. Frederick Starr. – New York: M.E. Sharpe. 1994. – 313 p.

УДК 316.776.23

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОДЕЛЮВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМУ

Г.Є. Ковальський

Нове тисячоліття формує нові механізми та модерний інструментарій інформаційного простору. За визначенням філософа Е. Тоффлера, світове суспільство знаходиться на інформаційній стадії розвитку людства. А протистояння в кожному з них спричинені найважливішими ресурсними елементами – земля в аграрній, промисловість в індустріальній та інформація в інформаційній цивілізації. В інформаційних протистояннях перемагає той, хто користується здобутками нової цивілізації. Дж. Арквілла підкреслював, що в нових умовах функціонування мережових складових підкорити будь-яке суспільство стає можливим у разі контролю нарративу характерному цьому середовищу. Наратив формує складові елементи, структуру і світоглядну модель світу. Тому розуміти інформацію необхідно не тільки як трансляцію, але й як організуючу складову системи.